

Бень Б. Т.
<https://orcid.org/0000-0001-9823-3205>

ДОВІРА ДО СЕБЕ: ФІЛОСОФІЯ РАЛЬФА ЕМЕРСОНА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Предметом статті є значущі для соціальних змін аспекти американської філософії прагматизму. Зокрема, стаття розкриває актуальність і значення трансценденталізму Ральфа Емерсона (1803–1882) та його концепції довіри до себе в інформаційному суспільстві. Ключовою проблемою інформаційного суспільства визначено загальну недовіру до істини: культура критики замінює довіру до інших як рівноправних шукачів істини, а зрештою руйнує і віру у власні можливості пізнання.

Опираючись на есеї Ральфа Емерсона і «Прагматизм» Вільяма Джеймса, можна розрізнити два підходи до істини: оптимістичний і песимістичний. Перший ґрунтується на прагматичному розумінні істини як «теорії, яка працює». Істина у прагматичному розумінні не є завершеною і абсолютною, але перебуває у процесі пізнання. Тому істина постійно уточнюється. Однак це зовсім не означає, що незавершена істина є хобою, адже вона вже зараз може поглиблювати наше саморозуміння і допомагати орієнтуватися у світі. Натомість, інформаційне суспільство – це суспільство презентації і критики, під тиском яких люди втрачають спромогу розрізнити істину та хибу і прийняти відповідальність за свої твердження. Назагал в інформаційному суспільстві істина – це щось абсолютне і водночас недосяжне, тому неможливе.

У пошуку зв'язку між автономним індивідом, істиною і суспільством, розглянуто емерсонівську ідею Спільнолюдського Мислення та концепції Наддуші. Хоч особистість відіграє центральну роль у філософії Р. Емерсона, однак не може бути осмислена автономно, адже людина є частинкою природи, суспільства. А у трансцендентальній термінології Емерсона кожна людина втілює у собі частинку спільнолюдської Наддуші; водночас, Наддуша може діяти тільки через вчинки конкретних особистостей. Отже, справжня довіра до себе не може існувати окремо від прагнення досягти Спільнолюдського Мислення через пізнання істини і її особистісне втілення у своєму житті. Тож довіра до себе постає як основа для інтерсуб'єктивної довіри.

Ключові слова: довіра до себе, прагматизм, істина, інформаційне суспільство, Ральф Емерсон.

У навчанні кожної людини зрештою настає час, коли вона починає розуміти, що всяка заздрість – це безумство; що вторування – це самогубство; що всю свою слабкість чи силу потрібно приймати як власну відповідальність; що хоч широкий всесвіт повний добра, жоден врожай не проросте без праці, вкладеної у ту частинку землі, яка дана мені для обробляння. Сила, яка жива в людині, є принципово новою за своєю природою, і ніхто окрім мене не може знати, на що я здатний, але навіть я не можу цього знати достеменно, доки сам не спробував.

(Ральф Емерсон, «Довіра до себе»)

Вступ

Для будь-якої практичної дії спершу потрібно повірити в те, що мої знання про предмет, щодо якого я діятиму, є істинними. Втім, інформаційне суспільство породжує дедалі глибшу кризу довіри, залишаючи як окремого індивіда, так і спільноти різних рівнів у стані невідомості.

Сучасну кризу довіри в інформаційному суспільстві можемо спостерігати принаймні у трьох аспектах: 1) недовірі до знання; 2) недовірі до інших; 3) зневірі в самому собі та власній значущості.

Криза довіри виникає на фоні нового феномену: суто технічно сьогодні стає можливим миттєво знайти аргументи і факти для підтримки будь-якої думки чи погляду. Однак таке переважання інформацією лише ускладнює прийняття людиною практичного рішення, чи то в таких простих питаннях, як здорове харчування, чи то на виборах, чи навіть щодо світоглядно-релігійних орієнтирів, адже непросто визначити, якому з численних варіантів довіряти.

Хочу наголосити, що йдеться не про саме знання, його логічну правильність, абстрактну суголосність чи емпіричну підтвердженість.

Довіра потребує всього цього, але вона вимагає від людини також здатності передусім визнати саму можливість істини, а потому і здатність відкрито сказати, що я називаю це істинним, а це – хибним і беру відповідальність за свої слова. На цій здатності та відповідальності людини наголошував американський філософ Ральф Емерсон (1803–1882), коли писав про «комунікацію на ґрунті надії» (Emerson, 1836, р. 66). Він наголошував, що, не маючи стовідсоткової певності, науковець усе ж повинен сміливо висловлювати свої думки, вважаючи їх істинними. І хоч сама істина не буде вичерпною та підлягатиме змінам і корегуванню (на чому наголошує прагматизм), така поведінка пошуку істини вже створює ґрунт для перспективної дискусії та можливого компромісу.

Натомість, простим рішенням може видатися не довіряти нікому і нічому. Однак така самоізоляція паралізує людину від будь-якої дії, а зрештою й унеможливує існування вільного суспільства, оснований на ідеї інтелектуально вільного індивіда, спроможного приймати рішення та об'єднуватися з однодумцями. Значення довіри для ефективного функціонування суспільства описує й економічна теорія трансакційних витрат: чим більше довіри у суспільстві, тим менші трансакційні витрати, себто менше коштів, часу і зусиль витрачається на додаткову перевірку інформації, а також на зовнішні гарантії того, що договір між двома сторонами буде виконано. Отже, соціальна довіра є засобом згуртування спільнот на усіх рівнях суспільної взаємодії (метафорично кажучи, дає змогу окремішнім особистостям об'єднатися в одну Велику особистість). У трансцендентальній термінології Ральфа Емерсона довіра стає практичним вираженням єдності людей як частин єдиної Наддуші (Over-Soul) – у такий спосіб відкриваючи перспективу солідарного узгодження позицій окремішніх людей і спільнот.

Крім солідарності, довіра важлива і для пошуку істини. Передусім ідеться про довіру до інших, попередніх мислителів, готовність долучатися до їхніх думок, відповідно до розуміння історичного контексту, у якому вони були висловлені, та порівнюючи цей контекст із сьогоденням. У цьому дослідницькому процесі американський філософський прагматизм також виокремлює таку важливу ланку у комунікаціях будь-яких рівнів, як довіра до самого себе і власних можливостей пізнавати та обстоювати істину.

У пошуках ґрунту, на якому виникає така довіра, варто пильніше придивитися до постаті

Ральфа Емерсона, адже саме інтелектуальна свобода людини, довіра до себе були наскрізною темою усіх його промов та есеїв. Вже у першому відомому есеї «Природа» він описує вихід за межі Я як у сферу інтерсуб'єктивного (або об'єктивного) знання про природу, так і у сферу трансцендентного. Особливо цікавим є поєднання у філософії Р. Емерсона чіткої настанови до самостійного мислення разом із цінностями гуртування людей між собою, а також єдності людини із зовнішнім, природним світом.

Ральф Емерсон пройшов довгий шлях до власної інтелектуальної свободи та авторитетної позиції в американській філософії. Критикував зашкарублість Гарвардського університету, протиставляючи у своєму щоденнику усталені університетські теорії величі природи (Field, 2002, р. 51); на прикладі власної парафії, де служив священником до 1835 р., докладав великих зусиль, щоб додати неформальності спільноті американської унітаріанської церкви, послуговуючись простою мовою у проповідях та наголошуючи на подіях повсякденності, а не лише чиннику ритуальності. Зрештою, в останній своїй проповіді на посаді священнослужителя «The Genuine Man» (1835) Р. Емерсон визнав, що в тогочасних умовах церковного життя неможливо було здійснити бажані трансформації. Він формулює принцип довіри до себе, який стане наскрізним у його філософії, стверджуючи, що самостійне особистісне осмислення світу є надійним шляхом для самореалізації і впливу на комунікаційне середовище. Зрештою, завершуючи свій шлях інституційного священника, Емерсон стверджує, що і шлях до Бога надійний тоді, коли він здійснюється через особистісне осмислення світу, «йдуци за покликком серця, наче дитина» (Field, 2002, р. 89).

Пізніші публічні лекції та есеї Ральфа Емерсона можна вважати вкрай впливовими та успішними в тогочасній Америці. Деякі витоки ключових тез мислителя можна простежити у європейському романтизмі, а також у трактатах Платона. Але при цьому він творчо переосмислює попередні концепції відповідно до власної настанови довіри до себе, наголошуючи на чиннику людського у пізнанні істини, а не її ідеальній завершеності. Гурток трансценденталістів, співзасновником якого був Р. Емерсон, як і сама його філософія, стали важливою передумовою для подальшого розвитку американського прагматизму.

Шукаючи шляхи подолання проявів зневіри в інформаційному суспільстві, звернімося до

тих настанов Р. Емерсона, що стосуються Спільнолюдського Мислення (Man Thinking), Наддуші (Over-soul), а також прагматичної концепції істини. Вони дають змогу, з одного боку, звести містки між позиціями різних мислителів, зберегти саму істину як досяжну цінність, але водночас надати значущості особистісному, «живому» осмисленню спадку попередніх мислителів. Таке пізнання ґрунтується на довірі до себе, яка є осередковою настановою у філософії Ральфа Емерсона.

1. Втрата Спільнолюдського Пізнання у інформаційному суспільстві як вияв кризи довіри

Найперше звернімо увагу на тенденцію інформаційного суспільства до подрібнення знання – аж до його радикального перетворення на нескінченний набір нібито об'єктивних окремих фактів.

Ще у 1970-х рр. американський соціолог Елвін Тофлер розробив концепцію футурошоку та інформаційного перевантаження. Він вказував на те, що надмірна швидкість змін, до яких людина не встигає адаптуватися, а також надмірна кількість інформації, яку людина не встигає як слід осмислити та перевірити, призведуть до нових викликів (Toffler, 1970). Та він усе ж таки зберігає оптимізм, стверджуючи, що нові технології спричинять третю суспільно-політичну революцію, порівнянну за масштабом із попередніми аграрною та індустріальною революціями. Інформаційні технології як нові інструменти справді можуть значно розширити можливості людини. Однак усе залежить від того, чи здатна сама людина бути достатньо зрілою і мудрою, аби використовувати наявні технології на користь спільноти, подолавши виклики та спокуси, які надходять разом із ними.

Детальніше концептуалізувати виклики, на які звернув увагу американський соціолог, вдалося значно пізніше, вже після поширення інтернету й відповідного протиставлення знання та інформації. Дослідник інформаційного суспільства Скот Леш у праці «Критика інформації» описує «інформаційне суспільство як дезінформоване» (Lash, 2002, p. 141). Це пов'язане саме з втратою наративу на користь окремого факту. Скот Леш пише, що інформація подається у «чистій фактичності», у «чистій конкретиці про часткове, маючи мало зв'язку з універсальним» і також у «чистій емпіриці без будь-якого зв'язку з трансцендентним» (Lash, 2002, p. 145). Усі ці

фактори в сукупності призводять до появи великого обсягу інформації, але разом із тим зумовлюють брак практично значущої інформації – такого знання про світ, яке може бути корисним конкретній людині для орієнтування і спрямування власного життя. Цю втрату знання Скот Леш називає кризою репрезентації.

Посилаючись на термінологію і теорію французького філософа Анрі Лефевра, він пише, що людина засадничо прагне створювати свій простір для орієнтування у світі. При цьому йдеться не лише про фізичний, а й про символічний простір. Для людини важливий не лише мімесис і репрезентація природного простору, а й «поетика простору», себто налаштування свого особистого простору значень, а зрештою і формування колективного знання і колективної пам'яті (Lash, 2002, pp. 114–128). Фактично, йдеться про світоглядний наратив, який може змінюватися, але водночас має бути достатньо цілісним і сталим, аби зберігати і визначати самопозиціонування людини у світі, допомагати їй орієнтуватися.

Проблемою інформаційного суспільства є те, що основний масив інформації у ньому перестає виконувати цю функцію репрезентації, або пояснення світу. Інформація об'єктивується, стає подібною до речей побутового щоденного вжитку, серед яких ми живемо. Інформація ніби формує паралельний світ фактів, а «те, що було раніше образом чи наративом, сьогодні набуває форми об'єктів» (Lash, 2002, p. 128).

Отже, інформаційний простір, який раніше виконував функцію дискусії для пошуку та обміну істинами і, зрештою, визначення орієнтирів у світі, сьогодні перетворився із простору осмислення на простір швидкого обміну «фактами». Тож можемо говорити про втрату знання, або принаймні про дедалі більше витіснення знань інформацією.

У сучасному контексті цю тему розвиває гарвардський професор і військовий експерт Том Ніколс. При цьому Ніколс заглиблюється не тільки в загальносуспільні процеси, а й в особистісний їх вимір, критично аналізує поведінку конкретної людини в ситуації перевантаження розрізненими фактами.

У праці «Смерть експертності»¹ (2017) Т. Ніколс критикує людину інформаційного суспільства за культивування «нарцисизму у поєднанні

¹ Назва в англійському оригіналі – «The death of expertise», в українському перекладі – «Диванні експерти». Ми послуговуємося дослівним перекладом оригінальної назви, який точніше відображає суть книги.

з презирством до фаховості» (Nichols, 2017, р. 22). Цей опис цікаво порівняти з описом емерсонівського романтичного ідеалу Спільнолюдського Мислення, який означає, що неодмінною рисою вільного мислителя має бути прагнення досягти загальнозначущої істини, де особистісне пізнання є саме засобом і умовою кращого уточнення спільних істин, а не їхнього відкидання в принципі.

Інтернет-культура, пише Ніколс, створює ілюзію доступу до всіх знань, але зовсім не вчить людину відрізнити правду від брехні та формулювати переконливе для себе та спільноти світобачення. Створюється ілюзія інтелектуальної всемогутності поряд із тим, що немає активної особистісної залученості до формування знання: «Ніколи ще люди не мали стільки доступу до знань і водночас не чинили такого спротиву пізнанню» (Nichols, 2017, р. 10).

Спротив пізнанню ґрунтується на культурі нарцисизму й егоцентризму, яка робить людину нездатною визнавати наявність істини поряд та над собою, у думках інших людей, а зрештою – й у ще непізаному світі природи. Без такої настанови годі сподіватися на конструктивну дискусію.

Культура нарцисизму своєю чергою закоріненена в ірраціональному переконанні у тому, що «кожен є такий самий розумний, як і всі решта» (Nichols, 2017, р. 21). Свобода слова, що передбачає саме *конкуренцію* думок і теорій, з-поміж яких перемагає *найближча до істини*, раптом трансформувалася в ідею того, що кожна думка є рівноцінною щодо іншої. «Нам радять “погодитися на незгоду” – фраза, яку зараз використовують де завгодно, щоб загасити будь-яку суперечку» (Nichols, 2017, р. 12).

За таких умов цінним стає вже не пошук істини, а думка сама по собі, не залученість до справи загального пізнання, а якомога яскравіша маніфестація свого еґо. Тож замість виходу за межі свого еґо до спільноти, яка складається з інших людей, культивується захист лише свого еґо і вороже відкидання «хибних істин» інших мислителів. За словами Т. Ніколса, «відкидання порад фахівців прирівнюється до утвердження власної незалежності: для наших сучасників це спосіб уберегти свої страшенно крихкі еґо від того, щоб почути, що вони в чомусь помиляються. Це нова декларація незалежності: ми вже не вважаємо очевидним певний набір фактів, а думаємо, що явними є всі факти, навіть ті, які не є безсумнівними» (Nichols, 2017, р. 12).

Теза про щойно згадану «нову декларацію незалежності» мимоволі змушує повернутися у 1837 р., коли Ральф Емерсон виголосив промову «Американський дослідник», яку лікар і поет Олівер Венделл Холмс (1809–1894) назвав «декларацією американської інтелектуальної незалежності» (Поліщук, 2012, с. 38). У цій промові Ральф Емерсон наголошує на тому, що науковець повинен бути вільним і сміливим, щоб висловити незгоду з усталеними теоріями чи концепціями, якщо бачить у них прогалину чи хибу. Більше того, хоча книжки чи усталені теорії є важливим засобом транслявання знання від покоління до покоління, ще важливішим є особистісне осмислення цих знань і здатність до самостійного пізнання замість неосмисленого повторення. Емерсон навіть пише про те, що «краще ніколи не бачити книжок, аніж стати звабленим ними, втративши власну траєкторію, перетворившись на сателіт замість системи» (Emerson, 1837, р. 85).

Однак сьогодні такі романтичні настанови вільного індивіда сприймаються суспільством вульгарно та примітивно. Можна сказати, що ідеал інтелектуально вільної особистості тепер порожній, не наповнений прагненням до істини, без фундаменту довіри до іншого як рівноправного шукача істини.

Для Р. Емерсона, натомість, інтелектуальна незалежність особистості власне і має сенс лише у прагненні віднайти і ствердити істину. Ствердити передусім у своєму власному житті, через свої власні дії. У цьому й є сенс Емерсонового опису «прагматичного призначення» людини.

Варто наголосити на тому, що Р. Емерсон не сприймає індивіда як відокремлене Я. Наріжною ознакою людини є її автономність, але й залученість до «більшого поза нею». На найпростішому рівні це виражено у тому, що людина є і частиною природи, і частиною суспільства. Однак у романтика Емерсона не менш важливим тут є трансцендентальний вимір людської частковості, який характеризується передусім прагненням людини до цілісного пізнання світу. Істина покликана відкрити людині такі правила світу, за якими вона може жити практично, у своїх повсякденних стосунках із іншими людьми та природним середовищем. Саме у такому сенсі Р. Емерсон тлумачить залученість до цілісності в есеї «Природа». Автор величає поета більше, ніж історика, фізика чи будь-якого іншого науковця: «Ми приймаємо думку Платона про те, що поезія є ближчою до ключової істини,

ніж історія... Коли я оглядаю багатий красвид, моєю основною метою є не чітке і правильне визначення розташування речей і порядку планів, а розуміння того, чому будь-яка думка про множинність виявляється втраченою у спокійно-множинності «відчутті єдності» (Emerson, 1836, p. 65).

Поетичне пізнання є ключовим для Р. Емерсона, адже воно відкриває для людини весь світ загалом, дає відчуття цілісності й залученості. У згаданому есеї Емерсон близький до Платонової ідеї про те, що природний світ є відображенням духовного світу, а природний порядок є втіленням духовного порядку. Разом з тим, Р. Емерсон модифікує цю концепцію і додає зворотний зв'язок, якого не було у Платона: якщо природа є втіленням духовних принципів, то через пізнання природи, передусім поетичне, але також і наукове, ми можемо пізнавати й духовні світи, а отже і самих себе.

Емерсон пише про це так: «Природа є відповідною до душі, де кожна частка одної відповідає частці іншої... Краса природи є красою нашого власного духу. Закони природи є водночас законами нашого духу... Тому, наскільки ми не знаємо природи, настільки ми й не знаємо самих себе. Тож зрештою давнє напучення “Пізнай себе” і сучасна настанова “Вивчай природу” постають однаковими максимами» (Emerson, 1837, p. 83).

Згідно з Р. Емерсоном, цілісна істина охоплює сукупність усіх множинних істин, які змінюються і вдосконалюються відповідно до практичних запитів людського середовища, а також зворотних конкретних зусиль людини для здійснення цих запитів. Фактично, істина охоплює весь світ, і людина мусить прийняти весь світ у себе, встановити зв'язок між собою і кожною часткою світу, що прямо суперечить звичайній маніфестації власного еґо. «Як від Рима шляхи ведуть навсібіч до кожної провінції, так і з людського серця нитки мають вести до кожного предмета», – описує Р. Емерсон справжнє цілісне пізнання в есеї «Історія» (Emerson, 1841c).

Однак на цьому він не завершує своєї характеристики людської природи і людини як частини чогось більшого у її пошуках істини. Так само людина може і повинна шукати єдності з іншими людьми, прагнути бути виразником Спільнолюдського Мислення (Man Thinking).

Єдність мислителів у Спільнолюдському Мисленні – особливо цікава концепція філософії Емерсона, яка змушує переосмислити установлене розуміння автономності людської особистості.

У есеї «Американський Дослідник» Ральф Емерсон протиставляє термін Man Thinking термінам man thinking і mere thinkers. Mere thinkers (просто мислителі) міркують з огляду на своє соціальне становище, контекст, зважаючи на установлене знання, свої інтереси тощо, себто виступають радше ретрансляторами знання інших, виразниками власного середовища, в якому опинилися, але не мислителями, що прагнуть істини.

Man Thinking (Людське Мислення з великої букви) натомість – це міркування реалізованої особистості, яка готова кинути виклик простому повторюванню усталених фраз та визначень. Міркуючи в модусі Спільнолюдського Мислення, мислитель дослухається до власного голосу, але водночас для такої особистості важлива орієнтація на значущість висловлених думок іншими людьми, сприймаючи при цьому думки інших особистісно, як власні думки, які самому потрібно осмислити і прийняти, або відкинути.

Такий мислитель виступає співтворцем на спільнолюдському шляху пізнання та істини. Він є *активним* продовжувачем традиції пізнання і збагачує її, а не просто *ретранслює*. Через такого мислителя, пише Емерсон, активно говорять і продовжують міркувати всі попередні мислителі. Зважаючи на специфіку англійської, Man Thinking найточніше можна перекласти саме як Спільнолюдське Мислення у його протиставленні до мислення окремої людини (man thinking).

Зокрема, свій есеї про американського дослідника Р. Емерсон починає з тези про те, що люди перебувають у стані розділеності, коли в кожному індивіді проявляються окремі здібності й особливості. Але справді сильною людиною стає тоді, коли втілює у собі Спільнолюдське Мислення (Man Thinking).

«У такому розподілі функцій [поділі праці], – зазначає Р. Емерсон, – науковець виконує роль делегованого інтелекту. Виконуючи цю роль правильно, він є Спільнолюдським Мисленням (Man Thinking). Натомість у звироднілому стані, будучи жертвою суспільства, науковець стає просто мислителем чи, що гірше, папугою думок інших просто-мислителів» (Emerson, 1837, p. 82).

Настанова до Спільнолюдського Мислення означає як особисте, критичне і вільне сприйняття світу, так і водночас те, що кожен свою думку, а зрештою і дію, людина має сприймати як вираження не лише власної волі й досвіду, а й волі й досвіду попередніх і сучасних

мислителів та діячів, без яких її б не було не лише фізично, а й інтелектуально. Ця настанова виводиться з трансцендентальної ідеї Р. Емерсона про «єдину душу, яка оживляє всіх людей» (one soul that animates all men) (Emerson, 1837, p. 80).

Діагнозом сучасного суспільства є якраз невиконання цієї настанови. Адже цінність особистісного осмислення світу – не в маніфестації его, а в тому, що через особливі, нові *твори* чи *знання* може збагачуватися все людство. Водночас, додати новий, якісний, справді цінний твір чи теорію неможливо без опертя спершу на думки і допомогу інших людей. Тому і все особисте не можна вважати лише власною заслугою. В цьому й криється двоякість та складність емерсонівського вчення.

Зв'язок окремої людини із Наддушею є двостороннім, і вся людська історія діє через особистість. У пошуку істини кожен мислитель, хоч і пізнає світ особистісно, але з настановою не на власне Его, а з метою збагатити досконалішими істинами Спільнолюдське Мислення, долучившись до нього і визнавши заслуги інших мислителів. Цю тезу можна вважати дослідницьким імперативом Ральфа Емерсона. Виходячи із неї, романтик-трансценденталіст та водночас передпрагматист закликає вивчати історію не пасивно (як набір фактів), а активно, пізнаючи самого себе в минулому і пригадуючи власний досвід для себе теперішнього. Тут Емерсон також прокладає місток довіри до інших мислителів, вказуючи, що *Я* теперішній не лише має прислухатися до їхнього знання і довіряти йому, а й приймати так, немов це моє власне знання: «Коли думка Платона стає моєю думкою, коли істина, яка горіла в душі Піндара, горить у мені, тоді зникає час. Коли я відчуваю, що ми обоє зустрічаємось у сприйнятті, що наші душі пов'язані тією самою барвою, мов щось єдине, тоді мені вже не важливо просто міряти географічну широту чи розраховувати Єгипетське літочислення» (Emerson, 1841c).

У такий спосіб концепція Спільнолюдського Мислення та Наддуші дає змогу піднести енергію особистості до такого стану осягнення істини, коли вона має активно і персонально проживатися, а не лише імітуватися або повторюватися. Ця настанова також прямо протилежна до домінуючої в сучасному інформаційному суспільстві маніфестації власного Его *супроти* інших Его, без врахування єднального чинника, який підвладний людській спільності у її *поступальних прагматичних зусиллях* його застосувати.

Формально, сучасне суспільство залишається суспільством конкуренції ідей та теорій за право вважатися істинною. Натомість реально дух такої змагальності не може проявлятися, а знання не може підтримуватися, якщо чи то мислитель, чи то дописувач соціальних мереж, чи то університетський професор не поділяють прагнення до прагматично досяжної істини, а лише обмежуються висловленням окремих абстрактних настанов, які часто ніяк не перетинаються між собою.

2. Культ критики та скептицизму в інформаційному суспільстві як прояв недовіри до іншого

Ще одним проявом зневіри в інформаційному суспільстві є зневіра до іншого, яка ґрунтується на невмінні поєднати з істиною знання, висловлені конкретними людьми. Помилково істину сприймають як абсолютну. Тоді особистості залишається лише вивчити десь записану істину, а не активно і неспинно її вивчати й осмислювати через власний досвід. Виникає культ критики істини, висловленої іншою людиною, саме через невміння розгледіти, що істина може бути не абсолютною, а «людською», тобто істинною й водночас прагматично досяжною. Ральф Емерсон віддає перевагу активному особистому пізнанню, а не антикварному переписуванню саме тому, що таке пізнання робить усі гіпотези, теорії та істини живими: вони циркулюють між вільними мислителями, постійно уточнюються. При цьому активне особисте пізнання зовсім не означає відкидання думок інших, але наголошує на важливості прийняття істини іншого мислителя як своєї власної, через її осмислення і доведення чи спростування для самого себе. Це надзвичайно оптимістичне ставлення як до людських здатностей пізнавати, так і до визначення того, що таке істина.

У есеї «Кола» Р. Емерсон торкається теми істини та людського пізнання. Будь-яку істину Р. Емерсон порівнює із колом. Таке коло окреслює певний набір фактів, набір контекстів, для яких істина діє. Коло може бути дуже малим і конкретним або ж глобальним і майже всеохопним. Утім людина, все ж таки, не спроможна накреслити таке коло, яке б охопило геть усе на світі й вичерпало пізнання. Завжди довкола старого кола можна окреслити ще одне. І це нове коло не заперечить старе, а включить його в себе, уточнить, щоб згодом і самому бути уточненим наступним колом. Саме так Р. Емерсон сприймає

послідовний інтелектуальний розвиток людини: «Нема кінця в природі, адже кожен кінець є початком; завжди є новий світанок і під всякою глибиною завжди відкриваються ще нижчі глибини» (Emerson, 1841a).

Водночас Ральф Емерсон гостро критикує популярне трактування нових істин як нібито цілковито протилежних старим. Такий підхід породжує страх перед новим, а з іншого боку, сприяє агресивній ворожості нового супроти старого.

Подібну, цілком прагматичну концепцію істини згодом розвивав Вільям Джеймс (1842–1910). Зокрема, він писав, що істинною в цей момент є «та теорія, яка працює» (Джеймс, 2000, с. 109). При цьому атоми можуть бути цілком штучно сконструйованим спрощенням, яке багато в чому неточно відображає реальність. Утім концепція атома працює достатньо добре для нашого орієнтування у світі, і кращої концепції поки не вигадали. Очевидно, що безглуздо відмовлятися від цієї істини через її неточність або нездатність пояснити окремі аспекти реальності. Така сама логіка стосується всіх істин із різних наук, пише В. Джеймс. Він також повторює слова Р. Емерсона про те, що нові істини лише зрідка цілковито заперечують старі; зазвичай вони лише уточнюють та актуалізують їх відповідно до нового контексту та нових можливостей пізнання (Джеймс, 2000, с. 99).

Такий підхід поєднує у собі не лише заклик до інноваційності, а й всеохопну повагу до істини, яка спрямовує життя на покращення (звідси характерна для філософії Джеймса ідея меліоризму). Рано чи пізно з'явиться мислитель, який сформулює сучасну істину краще, або ж зміняться умови й ця істина вже не охоплюватиме всіх аспектів. Утім зараз, допоки умови такі, а кращий мислитель ще не прийшов, саме ця істина і є для нас практично цінною, саме нею ми користуємося, її визнаємо. Критика можлива тільки у поєднанні з пропозицією кращої істини; принаймні, вказуючи на горизонти з метою їх дальшого розширення. Критика сама по собі зовсім не має означати відкидання наявної істини або зниження її значущості. Таке сприйняття істини є стверджувальним за своєю природою й оптимістичним. Попри неточність, істина зберігає свою *важливість для нас*, передусім уже згадану на початку практичну важливість орієнтування у світі.

Можливий і прямо протилежний підхід, коли вказування на неточність, а отже на неабсолютність істини означатиме *втрату її важливості*

для нас. Небезпечність такого підходу описує Том Ніколс, зауважуючи, що в інформаційному суспільстві усталене знання, попри всі його обмеження чи суперечності, масово відкидається і не цінується без віднайдення кращих альтернативних концепцій.

Усталене знання відкидається просто на тій підставі, що це думка іншого, теорія віддалених науковців, але в будь-якому разі не думка, до якої я сам додумався. А це вже не просто нездатність особистості самостійно пізнавати, до чого закликав Р. Емерсон, а й зневага до істини та до іншого мислителя як її носія в принципі, нездатність для початку хоча б солідаризуватися з тим мислителем, який видається ближчим до істини. Це вже не просто стояння на місці, а рух назад і деградація. Це як «спалах поганого настрою, дитяче відкидання авторитетів у всіх його проявах порівняно з наполяганням на тому, що думка, якої хтось уперто дотримується, нічим не відрізняється від фактів...» (Nichols, 2017, р. 40).

Цієї проблеми торкнувся також пізніший філософ-прагматист Річард Рорті, протиставляючи позицію споглядальників і дівців (*contrast between spectatorship and agency*) у сучасному світі (Rorty, 1999, р. 105). Зокрема, мовлячи про американську ідентичність, він писав, що не можна закривати очі на свої недоліки і помилки, але великою хвилюючою буде сприймати таку критику як останнє слово про себе. Натомість, критика має бути не вироком, а джерелом для дії і посилення себе, «адже наша ідентичність перебуває все ще у процесі самостворення», пише Рорті (Rorty, 1999, р. 106).

Дивним чином, визнання чогось істинним часто сприймається сучасним індивідом як самоприниження; заклик до дії на основі істини підмінюється критикою із закликом до пасивного споглядання (*armchair thinking*, за висловом Р. Рорті), хоча насправді будь-яке пізнання істини як ґрунту для дії мало би бути святом і сприйматися передусім як зростання особистості мислителя, а отже і зростання спільноти та спільноти спільнот (людства).

Таке відкидання іншого мислителя та його істин залежить від вибору між двома зазначеними концепціями істини – оптимістичною чи песимістичною, позитивною чи негативною.

Песимістичний підхід до істини, заперечення знань на підставі їхньої недосконалості є ознакою самотнього, зневіреного Еґо. Таке Еґо усвідомлює власну слабкість, незначущість порівняно зі світом. Коли порожнє Еґо, не залучене до Спільнолюдського Мислення, самостверджується

у критиці без ствердження істин, є сенс говорити про ресентимент критика. Себто про зародження безсилої заздрості, коли, не маючи сили самому висловити цінне знання, я заперечуватиму також і знання інших.

Такий ресентимент характеризується запереченням, відкиданням і неконструктивною критикою будь-якої істини, нарративу, світогляду через «сконструйованість», «необ'єктивність», «спрощення», одне слово, через частковість, неодмінно притаманну всякій людській істині. Значно простіше не стверджувати нічого, особливо в умовах інформаційного суспільства, перенасиченого фактами. Численні шоу, блоги, дискусії в інтернеті, передвиборчі кампанії сповнені критики, висміювання і зверхності, натомість справді конструктивних, змістовних тез там обмаль.

У скромному вигляді такий ресентимент проявляється у мовчазному слуханні і спостереженні за іншими та неспроможності визначитися, з яким саме світоглядом я погоджуюся, який мислитель є для мене чужим, чиї слова я приймаю як власні, а чиї відкидаю. Адже сенс особистісного пізнання, описаного Р. Емерсоном, полягає зовсім не в тому, аби всі знання продукувати самостійно. Цілком достатньо, для початку, обрати набір готових знань, але прийняти їх саме персонально, втілити у власному житті, самостійно осмислити, вибрати серед іншого. Саме на такому прийнятті ґрунтується розглянуте вище залучення особистості до Спільнолюдського Мислення, яке вимагає докласти постійних зусиль і не дається одномоментно та назавжди.

Сліпе наслідування авторитету тут видається мало цінним, бо воно є втратою себе, браком будь-якого пізнання. Однак свідоме, особисте рішення прислухатися до думки, яка заслуговує на істину, а тим паче самостійно ствердити цю думку у власному житті як власну – це вже початок інтелектуально вільної особистості.

Саме тому у філософії Р. Емерсона особистість, яка стає авторитетом і може повести за собою інших, заслуговує на повагу. Як приклад та ідеал такої особистості в есеї «Довіра до себе» Ральф Емерсон згадує Юлія Цезаря та Ісуса Христа: «Кожна реалізована людина є причиною, країною, цілим віком; ...Ось народився Цезар, і на віки після цього постає Римська Імперія. Христос народився, і мільйони людей зростають з ним та залишаються вірними його генієві (Emerson, 1841d).

Звісно, Р. Емерсон далекий від того, щоб робити всіх людей рівними. Хтось народився, щоб вести за собою, а хтось – щоб прямувати за лідером. Втім, загальна настанова для всіх однакова і ґрунтується на персональному пошуку тих істин, «які працюють» (Джеймс, 2000, с. 109). Коли цінну істину хтось знаходить, то найвище рішення іншої людини – не критикувати з наперед визначеною недовірою, а прийняти знайдену, хай і недосконалу істину як свою, щоб продовжити подальший особистий пошук вже на її ґрунті.

Наріжним каменем такого спільного і водночас глибоко персонального пізнання є саме прагматичний і ствердний підхід до істини. Сприйняття істини як недосконалої, але моєї особистої, об'єднує людей задля подальшого спільного пошуку. Відкидання ж усякої істини без прагнення особисто долучитися до процесу пізнання і ствердження є лише бажанням захистити і виокремити власне порожнє Еґо. Таке бажання засноване не на довірі, а на гордині, викривленому прагненні до «ідеальної завершеності».

3. Довіра до себе як основа для інтерсуб'єктивної довіри

Зворотною стороною недовіри до істини загалом, а також до конкретного ближнього є зневіра в самому собі. Адже без довіри до істини та ближнього людина не може діяти, не може самореалізуватися. Їй залишається тільки спостерігати, залишаючись осторонь життя. Саме культура спостереження замінює культуру дії в інформаційному суспільстві, хоча початки цієї тенденції сягають ще модерного суспільства мас, у якому вже виникає культуріндустрія, основана на бездіяльному спостереженні.

В інформаційному суспільстві недовіра до істини веде до втрати самого себе і відчуття безцільовості. За таких умов для заповнення внутрішньої порожнечі й нудьги, які виникають на ґрунті зневіри, культура спостереження, або культура реаліті, розвивається з новою силою. Феномен реаліті-шоу ХХ століття успішно розвивається і водночас трансформується у культуру сучасних соцмереж.

Цей процес описав у своїй праці «Бачити, щоб бути побаченим» (2016) український культуролог Олександр Михед, досліджуючи сучасну телекультуру реаліті-шоу і культуру реаліті в інтернеті. О. Михед доходить висновку, що найвищою цінністю і водночас найбільшим

задоволенням у сучасному суспільстві стає можливість стежити за іншими. Тут легко зауважити, як ресентимент критика, підмінюючи бажання пізнавати бажанням критикувати, у практичній площині підмінює бажання діяти бажанням спостерігати.

При цьому, як зауважує О. Михед, зіркою для спостереження не стає людина, яка вирізняється якимись яскравими особистісними характеристиками, не сучасний Юлій Цезар, якого б сучасний Р. Емерсон поставив нам у приклад. Навпаки, зірками для культури реаліті стають звичайні люди, зазвичай представники доволі стереотипних груп, з якими суспільство може себе легко асоціювати.

Спрощуючи, обрізаючи, прикрашаючи картинку і сюжет, реальне телебачення та соцмережі роблять зі звичних життів набір яскравих миттєвостей і цим заохочують та обнадіюють усіх спостерігачів. Набагато легше реалізувати себе онлайн, ніж у справжньому житті. Саме тому, як пише О. Михед, посилаючись на соціологічні дослідження, сучасні підлітки вже не мріють бути лікарями чи вчителями, як це було ще п'ятдесят років тому. Їхня мрія – стати зіркою. Зрештою, одна з найпопулярніших онлайн-ігор – Second Life – це альтернативна реальність, яка проживається у віртуальному світі, відволікаючи людину і даючи їй можливість фальшивого, але легкого успіху.

Щоденне творення власного уявного образу, щоденне прагнення, щоб інші стежили за цим творенням, є насправді прагненням людини приховати від себе власну самотність, загубленість, недовіру інших як і, зрештою, зневіру в собі і власній значущості. Учасники гри в реаліті грають у віртуальності роль самого себе. Тому, «реаліті шоу – це симулякр симулякру», а також нова релігія для «заповнення духовної пустки і увічнення» (Михед, 2016, с. 276).

Спостерігаючи за штучно зрежисованими реаліті-шоу або профайлами в інтернеті, людина у такий спосіб створює свого роду симулякр Спільнолюдського. Люди відчувають самотність і прагнуть до спілкування. Однак справжнього друга неможливо знайти, якщо спершу не навчитися жити без нього, в усамітненні. Саме таке парадоксальне рішення пропонує Ральф Емерсон як перший крок на шляху до становлення вільного мислителя: навчитися жити усамітнено.

Усамітнення (solitude) для Р. Емерсона – це не лише відсутність прямого спілкування з іншими. За його словами, усамітнення вимагає також

не писати і не читати, взагалі не зважати на суспільство. Усамітнення для Емерсона безпосередньо пов'язане з перебуванням у єдності з Природою та із самим собою. Таке усамітнення – це перший крок, щоб розвинути довіру до себе, яка уможливує всі інші чесноти вільного індивіда (Emerson, 1836, р. 8–9).

Згідно з Р. Емерсоном, поетичне споглядання природи в усамітненні не є тільки віднайденням краси. Таке споглядання – це розвиток у собі цілісного сприйняття світу на зміну суто технічно-практичному. Цілісне сприйняття й є основою для того, щоб налагодити зв'язок зі світом загалом, із кожною часткою природи зокрема, а зрештою і з Наддушею чи Богом. Саме таке цілісне сприйняття світу дає ґрунт для довіри до себе як людини, спроможної до пізнання.

Усамітнення і природа у Р. Емерсона відіграють роль камертона, що здатен повертати людину до гармонії: «Я стою на голій землі, і моя голова купається в життєрадісному повітрі. Я звернений до нескінченного космосу, і всяка людська егоцентричність зникає. Я мов прозоре очне яблуко. Я ніщо, але бачу все. Течії Універсуму (Universal Being) протікають крізь мене. Я є частинкою Бога. ...Я захоплений нестримною і неврирною красою. Тут, серед природи, а не серед вулиці, я знаходжу дещо споріднене з собою» (Emerson, 1836, р. 8–9).

Вміння жити усамітнено зовсім не означає відкидання інших. Фактично, Емерсон прирівнює таке усамітнення до самопізнання, до першого і простого тренування на шляху довіри до себе. В есеї «Довіра до себе» він наголошує: «...бути собою легко в усамітненні. Але великий той, хто в самому серці натовпу зберігає з усією досконалістю самого себе» (Emerson, 1841d).

Цю думку Ральфа Емерсона пізніше розвинув Вільям Джеймс, коли писав, що найвеличнішим є той філософ, який не блукає поміж абстрактних теорій, шукаючи досконалої побудови, але здатний у своїх теоріях опуститися до «бруду пересічної людини» і подивитися, що ж саме він може сказати такій людині і як може поліпшити її життя.

Лише опанувавши вміння бути собою і слухати себе, яке можна розвинути не стільки через фізичне, скільки через душевне усамітнення, людина стає готовою до суспільного життя. Саме так потрібно розуміти настанову Р. Емерсона з есею «Дружба» про те, що «необхідною умовою всякої досконалої дружби є спершу вміння жити без неї» (Emerson, 1841b).

Усамітнення, за Р. Емерсоном, має на меті зробити людину центром, рушієм. Саме про це йдеться у його (як філософа передпрагматиста) ключовому есеї «Довіра до себе» («Self-reliance»). При цьому англійське self-reliance має подвійне значення і крім довіри до себе означає також покладання на власні сили. Фактично, йдеться про людину, максимально самодостатню інтелектуально. Саме така людина водночас здатна до найглибшої єдності з природою, з іншими людьми і з Богом, бо всі вони постають не десь ззовні, а є продовженням такої людини. Така людина якраз і є активним співтворцем Спільнолюдського Мислення.

Покладання на власні сили й довіра до себе, осередкованість особистості полягає передусім у тому, що людина має навчитися черпати внутрішню енергію з самої себе, бути радше джерелом, аніж спостерігачем, який шукає розваги і розради ззовні, серед інших: «Людина має навчитися бачити і відчувати той промінь світла, який спалахує всередині її духу, зсередини, яскравіше ніж сьйво співців і обрії саг» (Emerson, 1841d).

Як протиставлення, Р. Емерсон вказує, що «всяка заздрість – це безумство, а всяка імітація – це самогубство», критикуючи в такий спосіб тих, хто звертається у власних пошуках сили і радості до сліпого наслідування інших людей, перш ніж звернутися до самих себе.

Ідеал довіри до себе і віра у власні сили полягає ще й у тому, що людина позиціонує себе як ключову причину і ключовий рушій, натомість обставини приймає виключно як дароване провидінням поле, на якому потрібно виростити свій врожай. Ця теза подібна до пізнішої екзистенціалістської настанови, хоч і висловлена задовго

до екзистенціалізму. Р. Емерсон пише: «Прийми місце, яке божественне провидіння визначило тобі, прийми суспільство твоїх сучасників, розвиток подій. Великі люди завжди чинили саме так, і довіряли дитинно справі свого віку, знаючи, що цілковита надійність є в їхньому ж серці, діє через їхні руки, панує у всьому їхньому естві» (Emerson, 1841d).

Нарешті, ще одним цінним аспектом довіри до себе є настанова до активної творчості, самовдосконалення і дарування замість пошуку допомоги від інших. Це логічно випливає із заклику бути радше джерелом, аніж спостерігачем. Ця настанова довіри до себе перегукується з релігійними християнськими мотивами, наголошуючи на тому, що за всяку готовність віддавати і дарувати ще більше отримає дарувальник. Водночас, така логіка для Р. Емерсона працює вже в самому суспільстві щодо сучасних людей. Тут не обов'язкові трансцендентні світи: «Секретом успіху є радість у наших руках. Боги найбільше шанують саме самодостатніх (self-helping) людей. Таких всі язики хвалять, таких коронують честю, за такими всі спостерігають. Уся любов іде за такими і обіймає таких, тому що вони про неї ніколи і не просили» (Emerson, 1841d).

Якщо людина довіряє собі і справді перетворюється на джерело для інших, то для такої людини проблема самотності зникає сама по собі. Так само довіра до інших, а також довіра до знань легко з'являються на ґрунті довіри до себе. Саме на ґрунті довіри до себе можлива віра у власну спроможність пізнати істину, а зрештою і довіра до ближнього задля єднання в Спільнолюдському Мисленні. Інтерсуб'єктивна довіра спершу потребує довіри до самого себе.

Список посилань

- Джеймс, В. (2000). *Прагматизм: Нове ім'я для старих способів мислення* (пер. з англ. Павла Насади). Київ: Видавничий дім Альтернативи.
- Михед, О. (2016). *Бачити, щоб бути побаченим: реаліті-шоу, реаліті-роман та революція онлайн*. Київ: ArtHuss.
- Поліщук, Н. П. (2012). Прагматична спрямованість романтичного трансценденталізму Ральфа Волдо Емерсона. *Наукові записки НАУКМА, 128 (Філософія та релігієзнавство)*, 38–45.
- Emerson, R. W. (1836). *Nature*. Boston & Cambridge: James Munroe and Company.
- Emerson, R. W. (1837). The American Scholar. In *Essays and Poems by Ralph Waldo Emerson*. New York: Barnes & Noble Classics.
- Emerson, R. W. (1841a). Circles. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841b). Friendship. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841c). History. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841d). Self-reliance. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841f). The Over-Soul. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Field, P. S. (2002). *Ralph Waldo Emerson: The Making of a Democratic Intellectual*. Lanham (Maryland): Rowman & Littlefield Publishers.
- Lash, S. (2002). *Critique of Information*. London, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Nichols, T. (2017). *The Death of Expertise: the Campaign Against Established Knowledge and Why it Matters*. New York: Oxford University Press.
- Rorty, R. (1999). *Achieving Our Country*. Cambridge: Harvard University Press.
- Toffler, A. (1970). *Future Shock*. New York: Random House.

References

- Dzheims, V. (2000). *Prahmatyzm: Nove im'ia dlia starykh sposobiv myslennia [Prahmatyzm: Nove imja dlia starykh sposobiv myslennia]* (Transl. by Pavlo Nasada). Kyiv: Vydavnychiy dim Alternatyvy [in Ukrainian].
- Emerson, R. W. (1836). *Nature*. Boston & Cambridge: James Munroe and Company.
- Emerson, R. W. (1837). The American Scholar. In *Essays and Poems by Ralph Waldo Emerson*. New York: Barnes & Noble Classics.
- Emerson, R. W. (1841a). Circles. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841b). Friendship. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841c). History. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841d). Self-reliance. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Emerson, R. W. (1841f). The Over-Soul. In *Essays: first series*. Project Gutenberg. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/2944/2944-h/2944-h.htm>.
- Field, P. S. (2002). *Ralph Waldo Emerson: The Making of a Democratic Intellectual*. Lanham (Maryland): Rowman & Littlefield Publishers.
- Lash, S. (2002). *Critique of Information*. London, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Mykhed, O. (2016). *Bachyty, shchob buty pobachenym: realiti-shou, realiti-roman ta revoliutsiia onlain [See to be seen: reality show, reality novel, and online revolution]*. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian].
- Nichols, T. (2017). *The Death of Expertise: the Campaign Against Established Knowledge and Why it Matters*. New York: Oxford University Press.
- Polishchuk, N. P. (2012). Prahmatychna spriamovanist romantychnoho transsentalizmu Ralfa Voldo Emersona [The pragmatism trend in romantic transcendentalism of R. W. Emerson]. *Naukovi zapysky NaUKMA, 128 (Filosofija ta relihieznavstvo)*, 38–45 [in Ukrainian].
- Rorty, R. (1999). *Achieving Our Country*. Cambridge: Harvard University Press.
- Toffler, A. (1970). *Future Shock*. New York: Random House.

Bohdan Ben

SELF-RELIANCE: PHILOSOPHY OF RALPH EMERSON IN THE INFORMATIONAL SOCIETY

The article focuses on the socially transforming aspect of American pragmatism. In particular, the article highlights the relevance and significance of Ralph Emerson's transcendentalism and self-reliance for the information society. The key problem of the information society is defined as the general distrust about the truth. The culture of criticism displaces trust in others as seekers of the truth and, ultimately, eliminates self-trust.

Based on Ralph Emerson's essays and William James' "Pragmatism", the article distinguishes between two conceptions of truth: optimistic and pessimistic. The first one is grounded on the pragmatist understanding of truth as the "theory that works". The truth in the pragmatist understanding is not an ultimate and finished truth but the truth in making. Therefore, the truth is subject to amendments. However, this does not mean that uncompleted truth is not true, since it can already work and help us with our self-understanding and orientation in the world. Contrary to this, informational society is the society of spectatorship and criticism, left without the power of individuals to distinguish personally between true and false and take responsibility for such decisions. Informational society, in general, perceives truth as something absolute, unreachable and at the same time impossible to exist.

The article considers Emerson's idea of Man Thinking and the concept of Oversoul, addressing the problem of an autonomous individual in its relation to society and truth. Personality, being central for Emerson, cannot be understood separately at the same time, since an individual is a part of Nature and Society. In addition, in Emerson's transcendental terminology, personality is the embodiment of the Oversoul of humanity while Oversoul in the world can act only through the actions of persons. Therefore, true self-reliance cannot be separated from the aspirations of an individual to reach Man Thinking through truth, and personally implement it in life. In such a way, self-reliance is also the basis for inter-subjective trust.

Keywords: self-reliance, pragmatism, truth, informational society, Ralf Emerson.

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

Матеріал надійшов 25.04.2020